

sense perdre mai de vista el matís que hi donaren els filtres interposats, els canvis de conjuntura, les modes internacionals o els factors associats al consum teatral. Entre tanta minuciositat, potser xoca que s'afudeixi sempre a Josep M. Quadrado com a mallorquí, tot i haver deixat constància que va néixer a Ciutadella, però es tracta d'un espècimen de badada o d'imprecisió que en absolut esguerra el canemàs interpretatiu que basteix un documentat punt de partida per a sobrellar-hi noves hipòtesis d'estudi i per a desempallegar-se d'un cop i per sempre dels complexos que han llastat la valoració del teatre català del segle XIX.

La selecció i l'estudi de Bacardit i Gibert són menys que una antologia i són més que una antologia: les consents bondats del treball i les promeses que hi duu aparellades mereixen tots els compliments.

Núria SANTAMARIA
(Universitat Autònoma de Barcelona)

L'edició en curs de les obres de Josep Pin i Soler

Són en curs de publicació a la Biblioteca Catalana d'Àrola Editors, dirigida per Magí Sunyer, les obres de l'escriptor tarragoní Josep Pin i Soler. Ja n'han sortit

sis volums: tres corresponen als reculls de prosas titulats *Varia* (*Varia*, *Varia II* i *Varia III*) i els altres tres a les novel·les de la trilogia *La família dels Garrigues* (la que porta aquest mateix títol, *Jaume i Níobe*), cada grup encapçalat amb un pròleg de Josep M. Domingo. Es preveu que enguany es publiquin els *Comentaris sobre llibres i autors* i un volum miscel·lani que aplegarà articles curts, no erudits, i textos en prosa dispersos. L'edició es completarà amb tres volums de teatre, amb un estudi d'Enric Gallén, dos volums amb els articles erudits i els pròlegs de la «Biblioteca d'Humanistes», amb presentació de Josep Murgades, i, finalment, un volum d'epistolari preparat per Josep Maria Domingo. En total seran catorze volums, una col·lecció molt completa de l'obra original catalana que Pin i Soler va veure publicada en vida. Deuen faltar-hi, només, algunes peces que no es poden considerar centrals en la seva producció: la novel·la tardana *Alícia* (1921), les *Reglas morales y de bona criansa* (1892) o els *Problemas d'escachs d'autors catalans contemporanis* (1899). No solament tindrem, doncs, la desitjada edició que permeti veure la trilogia dels Garrigues com una unitat,¹ sinó molt més: tota l'obra essencial de l'escriptor tarragoní. A la vista dels volums publicats, sembla un fet de justícia poètica que la bibliofília que el distingia es vegi corresposta amb una edició tan acurada, filològicament i materialment.

1. L'efecte és unitari encara que les tres novel·les es publiquin, com així ha estat sempre, per separat. Jaume Vidal Alcover, a l'inici de la dècada de 1980, portava de cap una edició crítica de la trilogia, que es va revelar quimèrica. Vegeu «La gent del llamp», Pin i Soler, Vidal Alcover i la trilogia». Dins: *Actes del simposi Pin i Soler. Tarragona 26-28 de novembre de 1992*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconencs, 1994, p. 417.

L'edició s'adreça a un públic general, al qual s'ofereix un text ortogràficament regularitzat (ironia de la Història: Pin s'alça contra la reforma fabriana) però que, en respectar morfologia, sintaxi i lèxic, no altera gens la llengua original (això l'hauria satisfet, perquè justament trobava intolerable la intromissió de les Normes en aquests camps). Les regularitzacions normatives que Elisabet Velázquez practica són poques i raonables —raonables no sé si per a tothom, com es pot comprendre tractant-se d'un text prefabricat—, però en tot cas avisades. Així mateix, els pròlegs estudien els diferents vessants o gèneres, que constitueixen sovint cicles tancats, de l'obra piniana. Aquests estudis (és pràctica nacional) potser algú podria pensar que deixen massa explicada o interpretada l'obra, però també cal dir que la nostra literatura no es pot refiar de tenir uns lectors prou avisats —menys encara sobre autors vuitcentistes i del canvi de segle— i no es pot permetre encara l'elegant laconisme dels pròlegs de La Pléiade, posem per cas. És evident que una edició d'aquestes característiques dona visibilitat a l'escriptor o, més precisament, a la seva obra com a conjunt. En el cas d'autors no canonitzats com a majors es tracta d'un autèntic luxe. Pel que fa a Pin i Soler, un luxe que no es podria atènyer sense la contribució de l'Ajuntament de Tarragona als costos d'edició. Altres autors no tenen tanta sort: penso en l'estricte contemporani Martí Genís i

Aguilar. O en Emili Vilanova. O en Bosch de la Trinxeria.

Els tres primers volums apareguts són els de *Varia*. Parteixen de les edicions de la Llibreria Verdager de 1903 (*Varia. Primera sèrie d'articles de costums, fantasias, estudis, impressions de viatge, etc, etc*, aplegats per J. Oliva y Milà), 1905 (*Varia. II. Articles de costums, fantasias, estudis, impressions de viatge, etc, etc, [segona sèrie]* aplegats per J. Oliva y Milà) i 1906 (*Orient. Varia. III*). No havien estat objecte, en la seva integritat, de reedició. Algunes de les proses que contenen figuren, en la versió original o primitiva, en el *Calaix de sastre* editat el 1992 per Domingo,² i Maria Solà en destrià d'altres per a l'antologia *De les terres mediterrànies*, de data molt reculada (1966).³

El pròleg a aquests volums de *Varia* serveix, de fet, de pòrtic a tota la col·lecció. J. M. Domingo hi dibuixa el perfil de l'escriptor a partir de l'examen d'un moment crucial de la seva carrera. Parla del retorn de Pin a Catalunya, després de molts anys de viure a l'estranger, i de la seva incorporació a la societat literària a finals dels anys 80; repassa la seva producció entre 1887 i 1892 i les manifestacions d'una crisi que l'abocaria a un primer canvi de rumb amb les proses de *Calaix de Sastre*, que no arribà a publicar. Els canvis radicals que en el terreny de la cultura i la literatura catalanes es produeixen en el període següent (1892-1902) són vistos en coincidència amb

2. J. PIN I SOLER. *Calaix de sastre. Aplec de provatures literàries*. Edició a cura de J. M. Domingo. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1994.

3. J. PIN I SOLER. *De les terres mediterrànies*. Barcelona: Edicions 62, 1966.

aquesta crisi personal o com la seva causa. No és fàcil, mai, de discernir entre les raons personals d'un escriptor i les raons ambientals que pesen sobre ell. Discretament, sense desagafar-se de les dades, el prologuista fixa el lloc que ocupà Pin, remarca la connivència de l'escriptor amb el Modernisme i el Noucentisme embrionari, i també la seva diferència. La renúncia a la novel·la, el compromís amb la politització del Catalanisme, el clam per la valoració (també material) de l'ofici d'escriure i de l'art en general, l'esforç de desprovincianització de la literatura catalana, apareixen com els arguments d'aquella connivència, però també com a fites d'una trajectòria singular. Singular i, fet i fet, solitària.

Vària (1903) és, segons Domingo, no un llibre residual, sinó un llibre que se separa conscientment de les grans maneres característiques de la literatura del segle XIX (drama romàntic, novel·la realista, comèdia burgesa). Pin provaria, amb ell, de canviar el mètode causal i exhaustiu del realisme-naturalisme per la restricció del camp visual, més honesta i menys il·lusoria, i renunciaria a la sistemàtica o totalitzadora aprehensió de la realitat a canvi d'un discurs desinhibidament personal. La seva aposta, en aquest punt, seria escriure memòries, o cartes, més que novel·les.

Domingo descriu la ruptura que representa aquesta operació de *Vària* (1903), i dels dos volums que següen amb el mateix títol. Cal avisar que en un

punt determinat, el del personalisme com a perspectiva i estil, la ruptura no és gens clara. Perquè, de fet, a les novel·les Pin havia estat ben *personalista* i la crítica li havia prou detectat una falta alar mant d'abnegació realista (en el sentit que no havia confiat la il·lusió de realitat als procediments retòrics i de composició objectius). És ben cert que en el pròleg de *Vària* (primera sèrie) expressa un cansament de la novel·la i demana, en sintonia amb el catalanisme d'acció, que no es peixi el públic amb més sopes poètiques sentimentals, sinó amb cosa de més substància: amb Història. Amb Història, que no és pas exactament el mateix que aquestes proses que reuneix en el llibre (algunes, per cert, ben antigues). *Personalització* i *causerie* són els termes que Domingo utilitza per caracteritzar-les: els mateixos que Montoliu feia servir l'any 1927 per batejar la novel·la piniana, ara abandonada, suposadament, per insuficient.⁴ El cert és que en el pròleg esmentat, més que cap crisi estètica sembla que hi pesa un desencís personal: les raons personals —la no retribució de la literatura, l'esforç no recompensat de dedicar-se a la novel·la i al teatre— hi tenen una presència abassegadora. Sigui com sigui, per consciència estètica profunda o per raons d'oportunitat en relació amb la seva carrera, Pin consuma una operació que als ulls dels joves modernitzadors de la literatura catalana el consagra com el primer prosista modern de Catalunya. Domi-

4. Vegeu M. de MONTOLIU. «Pin y Soler, novelista». Dins: *Discursos llegits en la "Real Academia de Buenas Letras" de Barcelona en la solemnnial recepció pública de D. Manuel de Montoliu el dia 26 de juny de 1927*. Barcelona: Imprenta de la Casa de Caritat, 1927, p. 5-38.

go retrata molt bé aquesta momentània adaptació al medi de l'escriptor, que li dona una presència que altres, com Oller, no van tenir.

Tot i que Pin potser pledejava més conscientment pel seu estatus d'escriptor que per una nova opció estètica, el cas és que efectivament abandona un gènere i inicia una nova etapa, i per això Domingo ha de posar l'èmfasi a descriure i situar la nova manera que s'exhibeix a *Vària*, les marques de la qual serien la renúncia als grans temes, la preferència per «l'humà particular», l'observació que no dissimula la perspectiva subjectiva, la retòrica de conversa amb el lector (*causerie*). En efecte, mostrar aquestes prosas com a exemples de l'autobiografisme i del memorialisme és reivindicar-les dins un corrent major de la literatura del segle XX, que neix i es consolida com a alternativa a l'herència vuitcentista i que, entre nosaltres, té com a autor més representatiu Josep Pla. És, en fi, incitar a llegir-les com a literatura que pot satisfer un gust actual i que no necessita l'incidentiu de la curiositat arqueològica. Observador infinitesimal, irònic i mundà desmuntador de tòpics, contador sense faula o fabulador lliure, Pin sembla anunciar amb aquestes prosas l'acuitat i la llibertat del millor periodisme/memorialisme dels anys 20 i 30.

Els tres volums següents corresponen al cicle novel·lístic dels Garrigues.

Es tracta del Pin més conegut o divulgat. De les tres novel·les, la primera (*La família dels Garrigues*) ha estat reeditada amb una certa regularitat d'ençà de la seva aparició a la Imprenta de La Renaixença el 1887. La petita història de la novel·la catalana vuitcentista anota amb recança que l'autor la tenia enllestida el 1870, però que la guardà inèdita fins a 1887. Disset anys de retard d'un èxit que es pot qualificar de notable i que explica les repetides reedicions. *Jaume*, en canvi, no ha tingut tanta fortuna i *Niobe* encara menys, per bé que tant l'una com l'altra han estat ben rebudes. En tots tres casos, les edicions més recents, dins les col·leccions d'Edicions 62, tenen ja més d'una dècada. La publicació separada, físicament i temporalment, de les novel·les ha dificultat de veure prou clar que es tractava d'una trilogia.⁵ En l'edició que ens ocupa es parteix dels textos «definitius» de les novel·les publicats per Henrich el 1903, 1905 i 1906, els últims donats per bons per l'autor. Els editors han decidit incorporar a *Jaume* la conclusió que l'autor desestimà, per a la primera edició però també per al «texte definitiu», perquè la trobava «un xich guasona». Així mateix, s'incorpora la conclusió de *Niobe*, escrita amb posterioritat al text definitiu.⁶ Si ho entenc bé, en el primer cas l'autor no volia la impressió del fragment, mentre que en el segon s'ha de suposar que sí. No sé si

5. A partir de textos extrets de la trilogia, J. Bargalló i M. Sunyer van confeigir una antologia temàtica (indrets, tipus, oficis, escenes, teatres i celebracions de Tarragona): J. PIN I SOLER. *Antologia tarragonina*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1992.

6. En tots dos casos, és Domingo qui facilita el text: *Josep Pin i Soler i la novel·la 1869-1892. El cicle dels Garriga*. Barcelona: Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 228-233.

mereixien el mateix tractament, però es donen en apèndix i amb l'avís corresponent i, en tot cas, els dos fragments produeixen un efecte de distanciament, *metaliterari*, ben característic de Pin.

El pròleg de Domingo a la trilogia és excel·lent, com es podia esperar de l'autor d'un conjunt d'estudis rigorosos sobre l'escriptor tarragoní, presidits pel llibre *Josep Pin i Soler i la novel·la 1869-1892. El cicle dels Garriga*, editat per Curial el 1996. Els qui creïem, amb Yxart i altres crítics de l'època, que Pin era un novel·lista tosc (vi verd en fermentació, segons Ramon D. Perés) per bé que de rara vitalitat, o somrèiem amb la *boutade* de Gabriel Ferrater que era més petit que Fernán Caballero (someriem no per res: per venjar-nos d'una certa petulància mundana, d'un aire de superioritat patrícia sempre a punt de menystenir els propis temes, perquè l'únic tema que el senyor Pin sembla concebre amb plenitud és ell mateix), ens hem de rendir, si més no, a l'evidència que les seves novel·les són prenyades de significació: textos testimonials d'un assumpte major. Domingo s'acosta al cor d'aquest assumpte a passos comptats: apunta les raons per a l'elecció del gènere (una, la voluntat d'explorar i interpretar la realitat, o de revelar i fer intel·ligible el món contemporani, legítima l'adscripció realista) i les raons del seu abandonament final, refà la història o gènesi de la triada

de novel·les (amb l'afegit —alternatiu— de *Kildo*, obra inacabada, en la qual l'autor treballà entre 1889 i 1892).⁷ en descriu els elements constitutius heterogenis, integrats o justificats pel fet que són destil·lació de la personalitat de l'autor i expressió d'una poètica de la naturalitat i la sinceritat, i aïlla finalment el nucli de significat del macrorelat, el sentit agònic de la història dels Garriga. Es tracta —diu— de la liquidació d'un món, vinculat amb l'Antic Règim, en el flux agitat i confús de la Història contemporània. Es tracta de l'ingrés dels personatges en la història, després de la dissolució del seu món, el món païral, i de l'obligada recerca de la pròpia identitat (i Domingo insisteix en el concepte burgès d'aquest canvi històric i en l'arquetip romàntic a què obeeix aquesta recerca). Aquesta interpretació, basada en la faula construïda en les tres novel·les, sobrevola les lectures més aplicadament ideològiques⁸ i evita de simplificar la complexa dialèctica que en la creació de Pin s'observa entre món vell i món nou, entre conservació i destrucció, entre idil·li i drama. Ens posa al davant, sense atendre primordialment la resolució estètica, d'un conservador inequívoc però lúcid. No es tracta de cap raresa: hi ha il·lustres exemples, en la tradició de la novel·la vuitcentista (començant per Balzac), d'impuls o motivació conservadors que es resolen en tematització i

7. El mateix Domingo en tingué cura: J. PIN I SOLER. *Esborrany de Kildo*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1994.

8. Vegeu la ben argumentada de M. ARITZETA. «La família dels Garrigues, novel·la de tesi... reaccionària». Dins: *Actes del Simposi Pin i Soler. Tarragona 26-28 de novembre de 1992*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1994, p. 375-393.

generosa plasmació del moviment social i del nou ordre del món. En tot cas, Pin dóna testimoni del canvi burgès, i no és pas inferior, en això, a Narcís Oller, sinó diferent: el seu és un testimoni més centrat en l'esfera individual. Un testimoni, efectivament, en clau agònica — temptat per l'absolut — i no una explicita i optimista professió de l'ideari burgès, com en el cas d'Oller, en el qual les crisis són desencanços del nou ordre.

Els volums que resten a l'espera de ser publicats a la col·lecció d'Arola completaran la imatge de Pin com a escriptor. Els *Comentaris sobre llibres i autors* seran un regal per al lector. No reeditats des de 1947, en què van aparèixer, ja mort l'autor i amb pròleg del seu fill Armand Pin de Latour,⁹ han estat molt apreciats pels amants del *potin* literari i han justificat la fama de mordacitat del seu autor. Aquests comentaris són fitxes suposadament d'ús privat, però no és imaginable que Pin els redactés sense tenir present un lector virtual o futur. Atrabiliaris o lúcids, agressius o condescendents, poden servir per veure una certa manera lliure de pronunciar-se sobre els contemporanis — mancada a vegades d'equanimitat però mai de relleu — i una desencarcarada o dissonant visió dels clàssics consagrats. Ara, sobretot, poden ser ben rebuts i ben entesos com a literatura. Perquè alguns

constitueixen, més que fitxes bibliogràfiques d'ús privat i estil utilitari, retrats ben acabats, de gran penetració crítica — que mereixen un lloc al costat dels de Sagarra o Pla. Per exemple, els dedicats a Balaguer, Domènech i Montaner, Guimerà, Pompeu Gener, Massó i Torrents, Oller, Picó i Campamar, Puig i Cadafalch, Prat de la Riba, Frederic Soler o Verdaguer.

Els tres volums de teatre es confiaran a Enric Gallén, que ha estudiat amb deteniment l'aventura de Pin i Soler en el marc del teatre català de la dècada de 1890:¹⁰ el seu intent de fer un teatre burgès, civilitzat, realista, ben rebut de primer, en ocasió de l'estrena de *Sogra i nora*, com un senyal de modernització de l'escena catalana, i de seguida desnonat de crítica (especialment de la crítica modernista, en cerca de models dramàtics molt allunyats de Pin) i de públic. D'altra banda, els volums encomanats a Josep Murgades reuniran els pròlegs que Pin redactà per als volums de la «Biblioteca d'Humanistes», una ambiciosa empresa de traducció d'autors cabdals de la tradició humanística inèdits encara en català, a la qual s'abocà — per no dir que s'hi refugià — a partir de 1910, amb criteris personalistes que l'acrediten «com un exponent conspicu de l'humanisme antinoucentista».¹¹ Finalment, el volum d'articles i textos en prosa dispersos i l'e-

9. J. PIN I SOLER. *Comentaris sobre llibres i autors. Obra pòstuma*. Agrupació de Bibliòfils de Tarragona, 1947.

10. Vegeu ENRIC GALLÉN. «Pin i Soler en el marc del teatre català dels anys 90». Dins: *Actes del Simposi Pin i Soler. Tarragona 26-28 de novembre de 1992*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1994, p. 219-239.

11. Vegeu JOSEP MURGADES. «Sinopsi de l'antinoucentisme històric». *Llengua & Literatura*, núm. 7 (1996), p. 108.